

בירור זמן השקיעה בירושת"ו לענין נולד ביום שישי סמוך לשקיעה

מכתב

יום א' כ"ג אייר תשס"ב

לכבוד הרה"ג וכו'

הנני בשאלה קמיה כת"ר שליט"א על דבר השאלה הקשה שנתעוררה, על לידת בני ביום שישי קרוב מאד לזמן השקיעה, וכפי שיפורט להלן, והנה ערכתי תשובה לברר בדיוק את זמן השקיעה באותו יום, והתייעצתי בזמנו ונעשה מעשה ונימול בשישי, אלא שלא נפטרת בזה מחובת השאלה ובירור הדבר קמיה רבותינו שליט"א, ואולי יש שיסברו שראוי לעשות לתינוק הטפת דם ברית אם ידונו הענין כספק נימול בשביעי¹, על כן אבקש מכת"ר לשום עינו על הבירור המצו"ב, ויודיעני את דעתו הרמה דעת תורה.

בס"ד נולד לי בן ביום שישי י"ד אייר תשס"ב (26/4/2002), בשעה 18: 7 בין 30 ל45 שניות, בבית חולים "ביקור חולים" פעה"ק ירושת"ו, הזמן הנ"ל הוא בדקדוק גדול, הייתי נוכח בחדר הלידה אחר הוילון ובידי שעון מדויק, ולבקשתי (אחר שהסברתי למילדת את חומרת הענין) מיד כשהוציא העובר ראשו חוץ לגוף, אמרה המילדת "ראש", וכן כמדו' שבכה התינוק מיד².

והנני לברר את זמן השקיעה ביום הזה על פי כל השיטות הידועות והאפשריות (הזמנים נכתבים לפי שעון קיץ), ואיני דן כלל בסוגיא אם מצרפים דעת ר"ת לספק ספיקא, ואם חוץ לפרוזדור הוא חוץ לגוף, ושאר נידונים, וכל דברינו הם לברר זמן השקיעה המדויקת ליום זה:

א. השקיעה המישורית (דהיינו אם ירושלים היתה מישור וכן כל האופק עד הים, הכל בגובה פני הים) כפי שהיא מופיעה בספר "זמני ההלכה למעשה" של הרב מנת, ומשם בלוח "עיתים לבינה", וכן הוא בלוח בכורי יוסף (המישורית): 7: 15: 20.

כידוע, על מקרה שנולד בין השקיעה המישורית לשקיעה האסטרונומית (מגובה ירושלים אל הים) דנו הגרי"מ טוקצ'ינסקי והגרא"ז מלצר זצ"ל, והנני לצטט דבריהם בקצרה:

זה לשון הגרי"מ ט בספרו (בין השמשות פ"ז עמוד ס'): נמצא, אם יצא ראשו קודם שעה 12 לשעון הערבי שבארץ ישראל - נימול לשמיני, וזהו על פי השעון המדויק בשעון השמשי, ואפילו בירושלים שהשמש מתכסה על פי רוב 4-5 דק' קודם 12 בשביל ההרים (הרי קסטאל) שבמערב העיר, אין חושבין את השקיעה האמיתית אלא אחרי שנתכסה השמש במקום שרואים את אופק הים, והיא שעה 12 בשעון השמשי, [ויש כמה ימים ידועים בשנה שרואים בירושלים ממקומות הגבוהים שבעיר את שקיעת החמה בין רכסי ההרים באופק הים ממש], ואת חשבון השקיעה באופק הים חושבים בכל ימי השנה אף בהימים שאי אפשר לראות השקיעה בהים בשביל הפסק ההרים.

ובהמשך שם: גם כיומי ההרים לדעתנו ברור שאינו מעלה ואינו מוריד, השקיעה מתחת ההרים הרי זו כמו שקיעה מתחת לחומת העיר, ואין הפרש בין מכסה של תולדה לבין מכסה העשוי מבני אדם, וכמש"ל שלא יתכן לומר שזה שיושב בעומק עמוק תחשב לו לשקיעה גם בשעה אחת אחר הצהרים, למשל כששוקעת לו החמה אחורי ההרים הגבוהים ואח"כ כשיעלה אותו האיש על ההר יחזור אליו שוב היום, זהו דבר שלא ישוער. עתה ראיתי גם בסידור

¹ ע"פ דעת הש"ך והט"ז והראשון לציון ביו"ד סי' רס"ב ס"א (ודלא כהרמ"א שם), דנימול תוך שמונה צריך להטיף מממנו דם ברית, ועיין ב"י ואחרונים שלא ס"ל כן.

² יש לצייין עוד שמאחר שהמילדת היתה יחידה, תיכף (לאחר כדקה בערך) נתנה לי את התינוק בידי עד שהתפנתה להעבירו לעריסה.

וכן יש לצייין שאין נפקא מינה בזמן הנכתב בגליון הלידה, כיון שעל פי דברי נקבע, שהמילדת שאלה אותי לאחר כמה דקות, מתי היתה הלידה, ועל פי דברי כתבתו (שאינה בת ברית) בגליון 7: 18.

גאון ישראל בעל התניא בהכנסת שבת כותב: שאחר שנכסה החמה בערך 4-5 דק' אז השקיעה האמיתית, ולדעתי דיבר גם הוא באופן כמו ירושלים, עכ"ל.

והגרא"ז מלצר זצ"ל השיב במכתבו להגרימ"ט (נדפס בסוף ספר בין השמשות עמ' קנ"ח אות ח') בזה"ל: ולדעתי אפילו במצוות מילה לא הייתי מורה למול בשבת אם נולד בשעה שאפילו הלוח (בחשבון השקיעה האסטרונומית [א"ה דא"ס, כוונתו להנקרא בלשונינו שקיעה מישורית]) הוא כבר אחר השקיעה אף שבמקום גבוה עוד טרם היתה השקיעה באופן הים, ולדעתי לא יצא זה מכלל ספק דאורייתא, עכ"ל.

ובהערה שם כתב הגרימ"ט: דעתי אני בעניי נוטה אמנם כאשר אמרתי שאין לנכות הגובה מדינא כי אם מצד החומרא כו', ולא אמרתי זאת בתור דבר פשוט וברור, ומכיון שהדר"ג מערער בזה אינני כדאי שיסמכו עלי בדיון קשה כזה, ואולי יתברר דבר זה במשך הזמן ביתר ביאור ובהחלט, אם על ידי או על ידי אחרים.

והנה בספק זה לכאורה אין מקום לחשוש לדעת הגרא"מ, מאחר שעוד בדורות שלפניו כתב בספר הנברשת (עמ' נ"ט) בשאלתו קמיה המהרי"ל דיסקין בזה"ל: ודבר זה ברור הוא אצל כל יושבי ירושלים, שמחשבים את זמן השקיעה בירושלם לא כמו שהיא במציאות פה, אלא מוסיפין עוד שבעה דקין עליה כדי לחשב אותה במאוחר, ולפי זה אחר ראיית נקודה אחרונה של השקיעה אם רואים אותה אפילו ממקום גבוה (דהיינו הטור³), עם כל זה ממתנינים אנחנו עוד שבעה דקים, וכן המכריז המוגרע"ב ממתין כנ"ל שבעה דקים ואח"כ הוא צועק ומודיע לכל שהוא שעה י"ב, והוא סוף השקיעה ומתחיל הבין השמשות... ובלתי ספק רק בשביל הגרם הכיוסי הזה של ההרים שבמערב (א"ה, הם הרי הקסטל) היו כבר הקדמונים מוסיפים על הזמן השקיעה את השבעה דקים, כי אם היינו יכולים לעמוד שם בראש ההרים שבמערב היינו רואים את השקיעה כל כך במאוחר כנ"ל ע"ש.

וידוע מה שכתב הרב חיד"א (בברכ"י או"ח של"א סק"ז) בשם תשובת בית דוד (סי' קכ"ו, והובאו דבריהם בכף החיים בכמה דוכתי): "דכל שנראה שמש אפילו משהו אפילו בראש הדבר הגבוה שיש בעיר מונים מאותו יום, וכשאין נראה כלל בשום דבר מונים להבא"⁴, וכתב הרחיד"א דכן נתפשט המנהג בעיר קדשינו ירושת"ו ועיר עוז לנו חברון ת"ו מזמן גאוני הדורות שלפני דורינו, וכן בבן איש חי (ש"א פר' ויקהל אות ט') כתב דשקיעת החמה היינו ממקום הגבוה שבעיר⁵, והסכמת הפוסקים שהעיקר כשיטה זו, וכן נהגו גם כל עורכי הלוחות (גם הגרימ"ט

³ הוא בראש הר הזתים, ובאמת גם היום בראש הר הזתים השקיעה בסביבות 7:13:40 (כמ"ש לקמן אות ז') וכשנוסיף ע"ז 7 דק' נגיע לאיזור הזמן שבלוח 7:20:15, ויוצא שגם לעדות בעל הנברשת ז"ל היה נהוג כבר אז שהשקיעה כבלוחות המדויקים כיום.

⁴ ומקובל לפרש דבריו כפשוטם, שהולכים אחר המקום הגבוה בעיר והוא הקובע את זמן השקיעה לכל העיר, וכן נראה שהבין הבן איש חי, שכתב שבבגדאד ראו "שבמקום גבוה שבעיר" נראית וכו', וידוע דיש מפרשים דאין כוונת הבית דוד שכל עוד שניתן לראות את השקיעה מהמקום הגבוה עדיין יום, אלא שאם ניתן לראות מהמקום הנמוך את השמש על ראש הדבר הגבוה עדיין נקרא יום, והשמש מפסיקה להכות בחוזקה ולעשות צל כמה דקות קודם שמסתלקת, וא"כ יצא שהשקיעה מוקדמת טפי.

והנה מדברי הנברשת דלעיל מבואר כפירוש זה שהרי לא ניתן לראות את השקיעה ממש כשמסתכלים מירושלים על הר הזתים, שהרי הוא במזרח, אלא כוונתו שהיו רואים עד מתי היא מכה מצד מערב ורואים אותה על ההר. ונושא זה עדיין צ"ע ובידור.

⁵ הנה מדברי הנברשת דלעיל מבואר שהמגר"ב היה מאחר אחר השקיעה הנראית לעיניהם 7 דק', והיו כולם נוקטים את זמן השקיעה בשעה 12 לעיקר, וכן כתב בהדיא הגרימ"ט (אלא שכתב שהשקיעה הנראית היתה 4-5 דק לפני המגר"ב), ובדברי גאוני הספרדים הקדמונים בירושלים מבואר לא כן, שהגרימ"ט כתב (במחזיק ברכה או"ח תנ"ה סק"ב) שזמן קריאת המגר"ב הוא שיעור חצי בין השמשות, ומבואר שהשקיעה 7 דק' לפני המגר"ב, ובשו"ת רב פעלים (ח"ב סי' י"ט) כתב בשם ר' אליהו מני ש10 רגעים קודם המגר"ב לא תיראה השמש, וכן דעת כף החיים בכמה דוכתי. ואמרתי להעתיק כאן את אשר כתבתי במבואר ללוח "עיתים לבינה" לשנת תשנ"ט:

הנה עד לפני 800 שנה (עת הכיבוש הבריטי של א"י) השעון המקובל היה שעון ארץ ישראל שהוא שונה מהשעון האירופאי שלנו, מנין שעותיו מתחיל מהשקיעה, חצות הלילה בשעה 6, נץ החמה בשעה 12, חצות היום בשעה 6,

עצמו), וא"כ גם אגן ניזיל אחר השקיעה מגובה ירושלים, אלא שפש גבן לברורי מתי היתה השקיעה בגובה העיר ביום זה.

והנה כידוע אורך שנת חמה היא 365 יום ורבע, ושנה של לוח לועזי היא רק 365 יום, וא"כ מה שהיה נכון השנה 26 באפריל, שנה הבאה נדחה ברבע יממה ועוד שנתיים בחצי יממה ועוד שלש שנים ב18 שעות ואחר ארבע שנים מצטבר איחור של יום שלם, והשיטה הנהוגה בזה היא לערוך לוח לפי מחזור של 4 שנים לועזיות, ובכל שנה מתוסף ומתאחר הלוח ברבע יום, ואחת לארבע שנים הוסיפו יום בחדש פברואר (29 יום במקום 28) ותקנו הסטייה הנ"ל, וזה הנקרא לוח ארבע שנתי, דבר זה היה ידוע כבר להגרימ"ט וכן ערך הוא ז"ל את לוחותיו והוסיף טבלה מיוחדת (טבלה ה') המופיעה בסוף הלוחות, שבה סידר את ההפרשים לארבע שנות המחזור, והוא ז"ל קבע את לוחותיו (לוחות א' ב' ג' ד') בגוף הספר (בתקופה זו של השנה) לפי שנת 1929 שהיא המקבילה לשנת 2001 לפי האמור לעיל.

והשקיעה בשעה 12, ומאחר שהיממה זזה מעט (כ-2 דק') כל יום, היו מכוונים כל יום השעון בשעת השקיעה לשעה 12, ואת זמן השקיעה ידעו ע"פ הכרזת המכריז בראשי בתי תיפלת הערבים על תיפלת שעת השקיעה, הנקראת מג'רב, וכתבו חלק מהאחרונים שאין זמן הכרזת המג'רב תואם בדיוק לשקיעה המציאותית, והשקיעה מוקדמת ממנה בכמה דקות, ונביא הדעות בזה בנוגע לירושלים.

דעת ר' אליהו מני מחברון (רב פעלים אר"ח ח"ב סי' י"ט) דאין השמש נראית על הארץ (אפילו ממקומות הגבוהים) 10 דק' קודם למג'רב, וכן דעת הבן איש חי (ש"ר פר' ויקהל), וכן דעת ר' יוסף שווארץ (בספרו דברי יוסף דף נ' ע"ב) וכן דעת הכה"ח (סי' רל"ג אות ה'), ולדעתם אנו נוקטים לדינא את זמן השקיעה מוקדם 10 דק' מהמג'רב דהיינו 10 דק' לפני השעה 12, ודעת הגחיד"א (במחזיק ברכה תנ"ה ס"ק ב') דהשקיעה מוקדמת למג'רב, אלא שהוא כתב בערך 7 דק'.

אמנם דעת מח"ס הנברשת (ח"א עמ' נ"ט) והרי"מ טוקצינסקי כתב בספרו בין השמשות (עמ' נ"ב-נ"ה-ס') דהשקיעה האמיתית היא השקיעה באופק הים והיא בדיוק בעת הכרזת המג'רב, ואפילו שהשמש נעלמת מעינינו חמש דקות לפני כן, אין זו נחשבת שקיעה כי היא נגרמת ע"י כיסוי ההרים הקרובים באופק המערבי של ירושלים (הקסטל, הר איתנים, והרים בנחל שורק). ואע"פ שידעו מדעת הדברי יוסף, נקטו שנשתנה הדבר עם השנים, ראה לקמן.

[ובביאור הא דלהרימ"ט השקיעה הנראית היא 5 דק' קודם המג'רב ולגחיד"א והנברשת היא 7 דק' ולר' אליהו מני ולר' יוסף שווארץ היא 10 דק', נראה מכמה טעמים, א. דהמג'רב עצמו היה ממתין כמה רגעים ומכריז ולא דייק מספיק, וכ"כ הנברשת (ח"ב עמ' מ"ז), וכל אחד נקט הכרזה בתקופה אחרת לעיקר, ב. גם שהדבר תלוי בגובה הצופה, והנברשת כותב שמקום המדידה מגובה הר הזיתים (הטור, והוא במקום מלון אינטר-קונטיננטל כיום) וכתב שם בהדיא שהאחרים מדדו מגובה שונה, ג. מגובה אזור רחוב יפו השקיעה מוקדמת מהשקיעה שלנו (הנמצאת בלוח) 55 דק' וזה עולה במשך השנה עד 10 דק', ואולי י"ל שכל פוסק הסתמך על תקופה שונה בשנה וקבע אותה לעיקר].

ולכאורה יוצא שהשקיעה הנהוגה היום בירושלים היא שקיעה שמאוחרת מדעת החיד"א והכה"ח הנ"ל בין 5 ל10 דק', אמנם נראה דגם הם סוברים כזמן השקיעה שלנו, שהרי לא נאמר בדבריהם שאין לנכות הרים קרובים, וכשם שבנך החמה הדבר ברור לנכות את הר הזיתים הקרוב ה"נ בהרים המסתירים הקרובים לעיר, ובפרט מחמת שירושלים גדלה, ומהשכונות הגבוהות שבה (כבית וגן וגילה שאינם מוסתרים כ"כ ע"י הרים באופק) נראית השקיעה בכחצי שנה בזמן המופיע בלוח המאוחר, וגם בחצי שנה השני נראית עד כדקה קודם הזמן המופיע בלוח, וההרים המסתירים קרובים לירושלים, ולכן אפשר שגם הם יודו בזה.

והנני לציין שמהרימ"ט בספרו בין השמשות (עמ' פ"ד) מבואר שדרך אחרת לו בזה, והוא נקט שהשקיעה זמן ברור היה לה בסוף שעה י"ב, אמנם המג'רב שינה דרכו, שבשנים קודמות היה קורא מאוחר עשר דק' אחר השקיעה ולכן כתבו כל הנך רבותא דהשקיעה קודם המג'רב עשר דק' אבל היום (דהיינו לפני 70 שנה) הוא קורא בזמן השקיעה מההר בסוף שעה י"ב, והביא חילוק זה מזקני ירושלים. ולא אדע מי הם, ועכ"פ הזקנים החיים עמנו כיום, זוכרים מאותו זמן בערך, שהתפללו מנחה עד 6-7 דק' קודם המג'רב, וגם בעל הנברשת טורח כמה פעמים בספרו לשנות המנהג שהיה נהוג להקדים השקיעה מהמג'רב בכמה דק' ולהשוותו לזמן המג'רב, ואילו להרימ"ט לא נשתנה המנהג מעולם רק המג'רב שינה אורחותיו, וזה לא נהירא, ואכמ"ל.

ועכ"פ לענינינו אין כל זה נוגע, כיון שבררנו לקמן את ז' שעד 7:20 היה ניתן לראות את השמש בירושלים, וכה"ג כ"ע מודו שעדיין חשיב יום.

ב. השקיעה המופיעה בלוח לארץ ישראל לשנת תשס"ב היא: 7: 17, ומקורה מספר בין השמשות עמ' קכ"ג טבלה ב' שכתב שם: 7: 17: 15, (ובלוח לשנת תשס"ב עוגל הזמן לחומרא, והושמטו השניות).
ואמנם בנו שליט"א שמדפיס הלוחות כיום, דרכו להעתיק כל שנה את הזמנים מגוף הלוח (טבלאות אבג"ד), ולאמור לעיל אין דרכו נכונה, שראוי שיעתיק את הלוח כל שנה על פי ההפרשים המופיעים בלוח הארבע שנתי הנמצא שם בסוף הלוחות (טבלה ה'), דהרי זמן השקיעה הנזכר (7: 17: 15) הוא באמת הזמן הנכון לשנת 1929 שהיא מקבילה לשנת 2001, אבל זמני היום בשנת 1930 (המופיעים בטבלה ה') שהיא המקבילה לשנת 2002 מאחרים בחצי דקה, והיה לו לאחר את זמן השקיעה ביום זה בחצי דקה, וא"כ עיקר שיטת הגרימ"ט לזמן השקיעה ביום זה ע"פ המופיע בלוחותיו הנדפסים בספרו "בין השמשות" הוא: 7: 17: 45, ולא 7: 17: 15 כמופיע בגוף הספר. לסיכום: זמן השקיעה לפי הגרימ"ט ביום 26 לאפריל בשנת 2002 הוא בשעה: 7: 17: 45, ולא כהמופיע בלוח א"י לשנת תשס"ב: 7: 17.

ג. והנה כבר העירו אחרונים על הגרימ"ט שסותר את עצמו בגוף הלוח, וכל זמני היום לפי השעון האירופאי צריכים להיות מאוחרים בדקה ומחצה, כדי שיהיו שווים לשעון הערבי, וא"כ יוצא שזמן השקיעה המדוייקת גם לשיטת הגרימ"ט ביום זה בשעה: 7: 18: 45, (לפני התיקון דלעיל אות ב'), ונפרט:
הנה יסוד לוח הגרימ"ט הוא הלוח ע"פ השעון הערבי הנקרא שעון ארץ ישראל, ואותו תרגם בספרו לשעונים האירופאים שעוד לא היו די נפוצים בזמנו, ומחמת טעות שנפלה בתירגום השעון הערבי לשעון השמשי הוקדמו הזמנים בדקה וחצי, ונבאר, ביום שאנו דנים בו 26/4/02 הנץ החמה לפי השעון הערבי (בשעון חורף) הוא בשעה 10: 39, וחצות 5: 18 ושקיעה"ח היא תמיד ב-12: 00, זאת אומרת שאורך היום כולו מהנץ לשקיעה הוא 13 שעות 21 דק' (וכמו שכתב שם בהדיא בטור "אורך היום"), ומהנץ לחצות 6 שעות 39 דק', ומחצות לשקיעה 6 שעות 42 דק'.

והנה בתרגמו את השעון הערבי לשעון השמשי (שחצות שלו תמיד ב-12: 00) לקח את אורך היום (21: 13 דק') וחילקו בטעות לב' חצאים שווים, שכל חצי ארכו 6: 40: 30, והטילו על חצות, ויוצא שהשקיעה לפי השעון השמשי היא בשעה 6: 40: 30, (וכן הוא בלוח שם לפי השעון השמשי), וכדי להגיע לשעון האירופאי שלנו לפי אופק קהיר, הקדים 21 דק', ועוד 2 דק' 171 שניות (שזה זמן הקדמת חצות מ-11: 39 וכדלקמיה), ויצא לו שהשקיעה בשעון האירופאי לפי אופק קהיר ביום זה היא בשעה 6: 17: 15.

ואמנם שגה ביסוד תרגומו, במה שחילק את אורך היום (13: 21) לב' חצאים שווים (וגרם שהשקיעה תוקדם בדקה ומחצה), ולמש"כ לעיל היה לו לחלקם לב' חצאים שאינם שווים כי חצי היום השני עודף על חציו הראשון ב-3 דק' (והחצי השני הוא 6: 42 דק') וא"כ השקיעה בשעון השמשי היתה צריכה להיות 6: 42 שעות אחר 12: 00 דהיינו בשעה: 6: 42, ובהקדמת 21 דק' ועוד 2 דק' 171 שניות היתה יוצאת השקיעה ב: 6: 18: 43, וזו השקיעה האמיתית שהיתה צריכה לצאת גם לדעתו בתרגום נכון של השעון הערבי לשעון האירופאי.

והנה המחשת הטעות באופן נוסף: לפי השעון השמשי זמן חצות הוא ב-12: 00, ולפי שעונינו ע"פ אופק קהיר הוא מקדים ב-21 דק' וביום זה כתב הגרימ"ט בטבלה ד' שהשעון האירופי מקדים מחצית היום עוד 2: 17 דק', וא"כ זמן חצות היה צריך להיות באותו יום ב-11: 36: 45, אבל הוא טעה והקדימו בדקה ומחצה נוספים וקבע את זמן חצות לפי השעון האירופאי ב-11: 35: 15, וזו סתירה מיניה וביה באותה שורה בטבלה.
והעד על זה הוא זמן השקיעה של ר' נתנאל סופר שהוא מקורו של הגרימ"ט, כמ"ש לקמיה.

⁶ ואין שני חצאי היום שווים, כמו שכתב בספרו שם עמוד ט"ו: שחצי יום השני ארוך מעט יותר מן החצי יום הראשון, ובטבלה שלנו חשבנו חשבון שוה בהפרש 3 דק', (דהיינו שאורך חצי יום השני ארוך בעוד 3 דק'), וכן בכללים לטבלאות עמ' ק"ה כתב כן בהדיא.

והסיבה לכך היא, שמחמת גובהה של ירושלים מאחרת השקיעה מהגובה עד אופק הים 4 דק', אבל הנץ מקדים רק דקה אחת כיון שהאופק המזרחי מוסתר על ידי הרי מואב, וא"כ מתקצר אורך לפני הצהרים לעומת אורך אח"צ ב-3 דק'.

ולהמבואר לעיל אות ב' שזמן השקיעה להגרימ"ט ביום זה היא ב7:17:45 יש לאחר זמן זה בדקה וחצי, וא"כ להגרימ"ט השקיעה ביום זה היתה ב7:19:15, זמן שהוא בנדר"ד היה אחר הלידה.

והנה ידוע בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שזמן השקיעה בירושלים הוא כהגרימ"ט וכן הורה ל"טהרת המשפחה" להדפיס בלוחותיהם, אמנם בספר מנחת שלמה ח"ב (מהדר) מכון אוצרות שלמה עמ' ס"ג) כתב: יתכן ששתי דקות הוא עדיין לפני השקיעה, וכידוע שיודעי דבר טוענים דזה שנדפס בלוח של הגרימ"ט זצ"ל הוא טעות, עכ"ל. וראיתי בספר ישראל והזמנים (מהדורה חדשה ח"ב עמ' תתקט"ו) שכתב על עצמו ששמע מהגאון בעל מנחת יצחק ז"ל שאמרו לו זקני ירושלים שהמנהג להקל לחשוב תינוק הנולד 3-4 דק' אחר השקיעה כנולד מבעוד יום⁷. ולדברינו היינו משום שביום כמו זה שאנו דנים בו מוקדמת שקיעת הגרימ"ט שבלוחות קרוב לד' דקות מהאמת, (ובממוצע השנתי הוא מקדים קרוב ל3 דקות).

ד. זמן השקיעה המופיע בלוח של הגאון רבי נתנאל סופר⁸ הוא 7:41:45 לפי שעון השמשי, ולהגרימ"ט לפי השעון השמשי הוא 7:40:30, וא"כ לוח ר' נתנאל סופר מאחר אחר הגרימ"ט בדקה ורבע ביום זה, ולדעתו זמן השקיעה בשעון האירופאי לפי אופק קהיר הנהוג בזמנינו הוא בשעה 7:18:30, (שהוא דקה ורבע אחר הזמן שבלוח הגרימ"ט).

ה. זמן השקיעה המופיע בלוח של רבי משה שפירא הוא בשעה 7:19.

ו. זמן השקיעה מגובה ירושלים לאופק הים (בניכוי הסתרת הרי הקסטל) המופיע בלוחות החדשים ליום זה הוא:

בלוח שבספר "זמני ההלכה למעשה" ובלוח "עיתים לבינה" (היו"ל על ידי): 7:20:15

בלוח בכורי יוסף⁹: 7:20:05

בלוח הוצאת רמ"י (הנערך ע"י ר"מ ברטלר): 7:19:45

בלוח דפוס חדוה: 7:20

בלוח ישיבת אור החיים: 7:21

ז. לבקשתי קיבלתי מאת מו"ל לוחות "בכורי יוסף" הר"ר חיים קלר את זמני שקיעת החמה הנראים בכמה איזורים

בירושלים ליום זה, (שלא בניכוי הרי הקסטל) ומאוחר מאוחר קודם, ואלו הם:

שקיעה הנראית ממקום הכי גבוה בכל העיר וביום זה הוא בהר הרצל (שר"י): 7:20:05¹⁰.

שקיעה הנראית מהכביש שלייד בניני האומה: 7:18:25.

⁷ ושם הסתפק מה טיבם של דקות אלו וכתב שאולי הכוונה ג'ד' דק אחר השקיעה במישור שזה זמנו של הגרימ"ט. והנה אין הדברים אמת כי מעולם לא היה בירושלים לוח שנערך לפי זמן השקיעה במישור, וגם לדבריו ז"ל ג' וד' דקים אחר השקיעה במישור ביום זה הוא 7:18:19, כי זמן השקיעה במישור הוא 7:15 לערך ראה אות א', וא"כ בנידר"ד חשיב כנולד ביום ו'.

⁸ יש תח"י צילום מלוח זה שנמצא בכתב יד, ונערך לשנת תרע"ב, והוא מקור לוח הגרימ"ט בכמה זמנים כאשר הזכיר הוא עצמו בהקדמתו ללוחותיו.

⁹ יש לציין שלוח זה מקדים תמיד את זמן השקיעה לחומרא 15 שניות.

¹⁰ וזהו כהזמן של השקיעה האסטרונומית, ופירושו של דבר שהשקיעה האסטרונומית ביום זה היא גם השקיעה הנראית באופק הים, ואין הרי הקסטל מסתירים ביום זה למקום הגבוה בעיר.

ויש להעיר שבלוח רבי נתנאל סופר כתב (בהערה שם): יש כמה ימים בשנה שיכולים להבחין השקיעה האמיתי כמעט עד הים, היינו ביום 13 באפריל, וביום 27 באפריל כו', ובפשטות כוונתו לאיזור בית הכנסת זהרי חמה, ויש להתיישב איך ליישב זה עם מה שהבאתי בשם "בכורי יוסף" שבאיזור מרכז כלל השקיעה הנראית היא ב7:13:40, ולכאורה לר' נתנאל היא מאוחרת בכ5 דק', ואין לתלות הפרש של 5 דק' בגובה בנין ביה"כ הנ"ל, וצ"ב.

שקיעה הנראית מפסגת שכונת רוממה (אזור שרי ישראל): 7: 17: 20.

שקיעה הנראית מהגבעה הצרפתית: 7: 14: 45.

שקיעה הנראית מפסגת ההר באזור בנין כלל (סביבות גובה 750 מטר, וכע"ז בהר הזיתים): 7: 13: 40.

שקיעה הנראית מביקור חולים: 7: 10: 40.

שקיעה הנראית ממקום הגבוה ביותר בעיר העתיקה: 7: 09: 15.

יש לציין שהגובה הממוצע של המקומות הגבוהים בירושלים הוא 830 מטר (מעל פני הים) בשכונות: רמות, הגבעה הצרפתית, רוממה, בית וגן, וגילה. ובלמעלה 50 אחוז של השנה ניתן לראות את השקיעה מהר הרצל, וב35 אחוז מבית וגן (רח' הפיסגה), ויוצא שבס"ה מאיזור אחד בעיר ניתן לראות את השקיעה ב85 אחוז מימות השנה, והשקיעה הנראית מוקדמת מהשקיעה מגובה ירושלים בניכוי הקסטל בכחצי מימות השנה עד כ2 דק', ועכ"פ בתקופה זו הם שוות כמבואר בהערה 10).

לסיכום, אין ספק שלא היה ניתן לראות את השמש מאיזור ביקור חולים בשעת הלידה, אבל היה ניתן לראותה עד זמן זה באיזור בניני האומה, ועוד כשתי דקות אח"כ באיזור הר הרצל, ולכאורה אחר מש"כ לעיל שנהוג ע"פ גדולי ירושלים שכל עוד שניתן לראות במקום הגבוה בעיר עדיין נחשב יום, יש להחשיב את זמן לידת התינוק ליום שישי.

סוף דבר: זאת שאלתינו לפני הדר"ג שליט"א אם יוכל לשום עינו ולהביע דעתו איך ראוי לנהוג במצב זה, אם יש לחוש לשיטת הגראז"מ. ואם יש לחוש לשקיעה הנראית שבאותו אזור היתה לפני הלידה. וכן אם לקבל הדברים הנ"ל בדעת הגרימ"ט. ואימתי נכון וראוי לקבוע יום המילה האם ביום שישי או לדחותו ליום ראשון. וכשכבר נעשה מעשה ומלו את הילד ביום שישי האם ראוי לעשות הטפת דם ברית מאחר שלאיזה שיטות נחשב כנימול בספק שביעי.

מצפה לתשובתו הרמה

דוד אהרן סופר

מונה אב תשס"ו